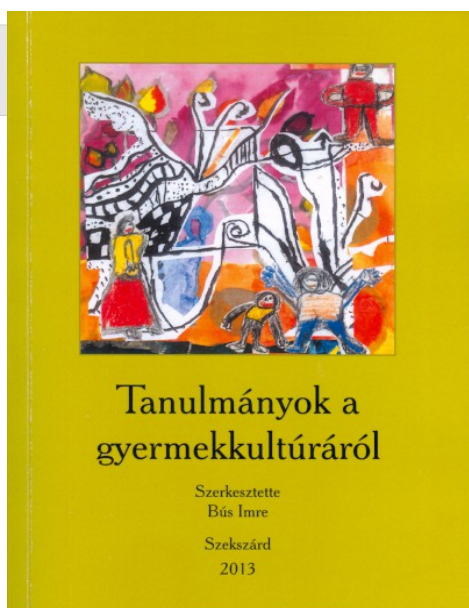

Tanulmányok a gyerekkultúráról

Sándor Ildikó*

Bús Imre (2013, szerk.): Tanulmányok a gyerekkultúráról. PTE IGYK és a Gyerekkultúra Kutatócsoport, Szekszárd.

A nemzetközi és a hazai szakirodalom hosszú évek óta a gyermekkor haláláról polemizál, s a sötét tónusokkal megrajzolt jelen legfőbb okát elsősorban a család szerepének megváltozásában és a média kultúraformáló szerepében látja. A Szekszárdon frissen alakult *Gyerekkultúra Kutatócsoport* lényegesen optimistábban tekint vizsgálódása tárgyára – a gyermekekre és a gyerekkultúrára – és egy szélesebb körű közös eszmecsere és cselekvés kezdeményezőjeként lép fel.

A tanulmánykötet szerkesztője, *Bús Imre* és a tanulmányok szerzői „tudatos gondolkodási, önmeghatározási folyamatot” ígérnek a gyerekkultúra témakörében korábban megjelent munkák folytatásaként. A téma egészét áttekintő vázlatos, elméleti-módszertani alap-

vetést követően a kötet első felében a történeti megközelítés dominál (*Kéri Katalin, Tészbó Júlia, Trencsényi László*), a második részben egy-egy téma részletesebb kibontása olvasható a gyerekkultúra igen összetett nézőpontját érvényesítve (*Király Gabriella, Tancz Tünde, Klein Ágnes, Müller János, Tóthné Lázár Noémi*). A frissen megjelent kötet új ismereteket, új megközelítési módokat kínál az olvasó – szülők, nevelők, művészek, kutatók és minden érdeklődő – számára.

Bús Imre elméleti-módszertani vázlata körülhatárolja a gyerekkultúra fogalmát, a kezdetektől követi annak hazai megjelenését, elterjedését. Komplex és gondolatébresztő rendszerezésben láttatja a címadó jelenség összetevőit: nemcsak *időben* (hagyományos és újabb elemek), *tartalmuk* alapján (játék, művészetek, tudomány, technika) rendszerezi a gyerekkultúrát, hanem *fölvázolja a tartalmakra fókuszáló regiszterek* (gyerekszoba-regiszter, iskolai, (magas)kulturális, populáris, ellenkulturális/kortárs regiszter) lehetőségét. Ez utóbbi rendszerezés alkalmas lehet arra, hogy a gyerekkultúra szegmenseit a maguk összetettségében, új nézőpontból szemléljék a téma kutatói. Ugyancsak előremutató a közvetítés folyamatának és rendszerének, fontos elemeinek (főkéntlenül tovább bővítendő!) felsorolása, amely kiindulópontja lehet a gyerekkultúráért tevékenykedők, azt kutatók hálózatos együttműködésének.

A történeti tanulmányok sorában *Kéri Katalin* kiváló forrásfeltáró tanulmánya a 17-19. századi Magyarország női történeti, elsősorban a nők nevelésével kapcsolatos kérdéseket tárgyalja. Részletesen adatozza az egész Európában végbemenő gazdasági-demográfiai változások hazai vetületét, s ezzel összefüggésben az anya-és gyerekkultusz (ki)alakulásának folyamatát. A gender kutatás körébe sorolható írás rendkívül árnyalt, széles körű értelmezést ad.

Tészbó Júlia a gyerekkultúra helyét és szerepét a 20. századelő reformpedagógiai mozgalomának kontextusában, az életreform törekvésekkel összefüggésben elemzi. Ide tartozik *Nagy László* 1906-ban született kiállítás-koncepciója, az 1914-ben az Iparművészeti Múzeumban megnyílt kiállítás (ahol gyerekek számára készült tár-

* Néprajzkutató, sandor.ildiko@hagyományokhaza.hu

gyak és gyermekalkotások egyaránt helyet kaptak). Kiemelt figyelmet kap *Nádai Pál* munkássága is, mindenekelőtt az 1911-ben megjelent *Könyv a gyermekekről – munka, játék, művészet*. A mindennapi élet, a környezet modern átalakítása iránti igény megjelenése (gyerekszoba, bútorok, gyermekruházat), a komplex szemléletmód a mai gyermekkultúra-kutatás számára is példaadó lehet.

A közelmúltat, az 1970-es 80-as éveket *Trencsényi László* mutatja be, aki a modern magyar gyermekkultúra fénykoraként, az „eredeti felhalmozás” korszakaként ábrázolja ezt a periódust. Ez volt a „még” és a „már” ideje, amikor a konzumszemlélet még nem uralta el a gyermekkultúra világát, a minőségi szempontok az eladhatóság elé soroltattak, az ideológiai prés pedig enyhült: szabad teret kapott a gyermek- és esztétikum-központú művészetpedagógia. Ennek hozadékai többek között a *Kincskereső* folyóirat, a gyermek-televíziózás, a csillebérci úttörő szaktáborok, a játszóházi mozgalom. A hazai szakemberek ekkoriban lehetőséget kaptak arra, hogy bekapcsolódjanak a nemzetközi áramlatokba, a Helsinkiben, Prágában, Zágrábban megrendezett művészeti nevelési kongresszusok révén. A korszak végére a szabadság, amely nélkül a művészet nem bontakozhat ki a maga teljességében, adottá vált, de a források – a gyermekkultúra esetében az állami támogatás – lassanként elapadtak, a vásárlóerő meggyöngyült, az értékszempontok háttérbe szorultak.

A gyermekkultúra résztemáit kidolgozó munkák sorából *Király Gabriella* a gyermeki gondolkodás jellemzőit, kiemelten az óvodás életkort állítja a középpontba. Világosan, lényegre törően, ugyanakkor a maga összetettségében mutatja be a vonatkozó tudományos elméleteket (*Freud, Piaget, Erikson, Kohlberg*), majd sorra veszi a gyermeki életszakasz varázsos világképeinek alapvető vonásait. Gyakorlati példákon keresztül az olvasó megismerheti a felnőtt és a kisgyermek gondolkodásának és világlátásának alapvető különbségeit.

Érzékeny és súlyos kérdést feszeget *Tancz Tünde* tanulmánya, amely az olvasóvá válás és a könyv gyermekek életében betöltött szerepét vizsgálja. A gyermekkönyvet – a szerző árnyalt, funkcionális megközelítésének köszönhetően – a játéktárgytól az olvasható szövegig értelmezi. Kiemelt figyelmet kap a könyv szerepe a kultúrához való hozzáférésben: a családi szocializációs közegek közti különbségek, és az a kérdés, hogy az intézményes nevelés-oktatás mit tud hozzátenni a gyermek személyiségének kibontakoztatásához a literációs környezet tudatos alakításával. A felelősségteljes elemzésből következő tanulságok a pedagógusképzés, az oktatás-nevelés intézményes rendszere és az oktatáspolitikai döntéshozók számára egyaránt iránymutató.

A hajósi német gyermekfolklor aprólékos mikrovizsgálata arra a kérdésre keresi a választ, hogy a nemzetiségi kultúra elsajátításában milyen szerepet tölt be a (nemzetiségi) gyermekkultúra. *Müller János* ugyanakkor nem vész el a részletekben – épp ellenkezőleg-, olyan felismerésekhez jut el, amelyek általános érvénnyel igazak az anyanyelv és az identitás formálódása szempontjából. A kodályi alapelveken nyugvó ének-zenei nevelés összekapcsolása a nemzetiségi (s egyben lokális) hagyományokkal újabb jó példa arra, hogy a család által korábban betöltött szerepet (spontán hagyományozódás) hogyan, miért veheti át – sőt, kell, hogy átvegye – az óvoda, az iskola.

Klein Ágnes a magyarországi német gyermekirodalom elmúlt 30 éves hagyományának elemzését összekapcsolja a hazai németiség nyelvvesztésével és az iskolai nemzetiségi nyelvoktatás kérdéskörével. Megállapítja, hogy a vizsgált alkotások a német nyelvterületen született gyerekirodalmi művekkel nem pótolhatóak, ugyanakkor kulturális beágyazottságuknak köszönhetően híd-szerepet töltenek be. A társadalmi valóságot úgy képesek bemutatni, ahogyan az csak a magyarországi németiség esetében érvényes.

Az énekes népi játékok és a jeles napi szokások közös vonásait tárja föl *Tóthné Lázár Noémi* munkája azzal a céllal, hogy az óvodai nevelésben, mindenekelőtt az ének-zene területén, ezek a felismerések alkalmazhatók legyenek. Arra a következtetésre jut, hogy a Kodály-módszeren alapuló, nagy hagyományú pedagógusképzésben

sincs megfelelően kialakítva a néphagyomány megismertetése, módszertani szempontból pedig a hagyományok közvetítésének módszertana.

Kiindulópontul szolgál a további munkához annak rövid áttekintése, milyen hangsúlyok és hiányok rajzolódnak ki a tanulmánykötet írásaiból. A kötet nem foglalkozhat valamennyi, a gyerekkultúrát érintő kérdéssel, érdemes mégis sorra venni milyen aktuális-hangsúlyos kérdések kerültek terítékre, hiszen ez kijelölheti a további kutatások fókuszát, irányt szab a közös gondolkodáshoz, a szakmai párbeszédhez.

1. A gyerekkultúra „rész az egészben” jelenségként helyezkedik el a kultúra egészében: hazai specifikumainak föltárása, szűkebb és tágabb kulturális környezetéhez való kapcsolódása, korszakainak föltárása és elemzése, valamint a nemzetközi tájékozódás és összehasonlítás is szükséges a megfelelő elméleti alapvetéshez.
2. Változóban van a család és az intézmények (óvoda, iskola, a közművelődés és a gyerekkultúra intézményei) szerepe a kultúrákövetítésben, a szocializációs folyamatokban. Szociológiai és pedagógiai szempontból egyaránt fontos a változások nyomon követése, jó gyakorlatok bemutatása, olyan javaslatok kidolgozása, amely a megváltozott helyzethez igazodnak.
3. Az egész felnőtt társadalom felelős azért, hogy a kultúrához való hozzáférés, az esélyegyenlőség biztosított legyen minden gyermek számára. A szociokulturális különbségekből adódó hátrányok vizsgálata, e kínzóan aktuális témában előrevivő javaslatok, cselekvési tervek kidolgozása, a hosszú távú stratégiai gondolkodás csak állami szerepvállalással, a szakemberek és az érintettek bevonásával lesz igazán hatékony.
4. A helyi sajátosságok föltárása, a mikrokutatások – szép példája e kötetben *Müller János* és *Klein Ágnes* tanulmánya – szélesebb körben is érvényesülő tanulságokkal járnak. A mélyfúrás jellegű, a finomstruktúrákat is föltáró elemzések, esettanulmányok árnyalják, pontosítják meglévő tudásunkat. *Trencsényi László* fölvetette egy település gyerekkultúrájának monografikus vizsgálatának ötletét. Bízunk abban, hogy a dél-dunántúli régióban hamarosan sor kerül rá!
5. A játék a gyerekkultúra talpköve. Fontosságát több tanulmány is hangsúlyozza, de a téma nem szerepel a kötetben ennek arányában, csak a népi játékok zenei nevelésben betöltött helye jelenik meg részletesebben. A játék kulturális megnyilvánulás. Ahhoz, hogy korunk gyerekkultúráját megismerjük, a gyermekek mai, spontán játékeinak komplex (antropológiai jellegű) vizsgálatára van szükség, olyan kutatásokra, amelyek a hangsúlyt nem (csak) a pedagógiai-pszichológiai aspektusra helyezik. A megváltozó játékkultúra megismerése a gyermek és esztétikum, gyermek és művészet, gyermek és társadalom mai állapotáról adhat számunkra láttelepet, melynek eredményeit a szakemberképzésben is jól lehet alkalmazni.

2013. május 29-én az ELTE PPK-n került sor a könyv bemutatójára, amelyet műhelymunka, majd „Mi újság a gyerekkultúrában?” címmel kerekasztal beszélgetés követtek, *Bethlenfalvy Ádám*, *Sinkó István*, *Rózsa János*, *Pompor Zoltán* és *Sándor Csilla* felkért hozzászólók, illetve *Trencsényi László* moderátor és a közönség aktív részvételével.

A tanulmánykötet és a hozzá kapcsolódó szakmai rendezvény új lendületet adott az együttgondolkodásnak. A *Gyerekkultúra Kutatócsoport* révén szervezetileg is megerősödve folytatódhat az a szakmai diskurzus, amely a meglévő kereteket folyamatosan tágítva minél több érdeklődőt von be.